

Pregledni rad
UDK: 37.06:343.91-053.6
10. III. 2024.

TIHANA NOVAK*

ANA MARIĆ**

PRAVA I MOGUĆNOSTI KOMUNIKACIJE DJECE I RODITELJA U PENALNIM USTANOVAMA

SAŽETAK

Komunikacija između roditelja i djeteta ključna je za obiteljsko funkcioniranje i započinje prije rođenja djeteta, uspostavljajući temelj trajna međusobnog utjecaja. Kvaliteta ove komunikacije ima dubok utjecaj na različite psihosocijalne ishode roditelja i djece. Odlazak roditelja u penalnu ustanovu donosi niz izazova za prilagodbu novim životnim uvjetima, kako za osobe koje izdržavaju kaznu, tako i za njihove obitelji, a osobito djecu. Ovaj rad pregled je međunarodnih dokumenata koji reguliraju prava roditelja u penalnim ustanovama na komunikaciju s djecom, kao i prava djece na podršku u komunikaciji te očuvanju i unapređenju odnosa s roditeljem, kada je to u najboljem interesu djeteta. U radu se detaljnije prikazuju modaliteti regulacije prava roditelja i djece na komunikaciju, kao i izazovi u njihovu ostvarivanju u prostoru penalnih ustanova zemalja Europske unije. Ističu se potrebe i prijedlozi za unapređenje komunikacije i odnosa te se zaključno sumiraju područja suvremenih programa podrške roditeljima u penalnim ustanovama, kao i smjernice za njihovo unapređenje.

Ključne riječi: roditelji, penalne ustanove, prava djece, komunikacija

* University of Zagreb, Zagreb, Croatia, tihnovak@gmail.com

** Association for Creative Social Work, Zagreb, Croatia, ana.maric@uksr.hr

UVOD

Komunikacija između roditelja i djeteta temeljni je i sastavni dio obiteljskoga funkcioniranja. Počinje i prije rođenja djeteta te predstavlja početak trajnoga interakcijskog procesa u kojemu djeca i roditelji međusobno utječu jedni na druge kako bi stvorili relacijsku vezu koja postaje unutarnji model djeteta za društvene odnose (Liu, 2003; Stamp, 2004; Ochoa i sur., 2007; Estlein, 2021). Kvaliteta komunikacije između roditelja i djeteta utječe na brojne psihosocijalne ishode koji uključuju, primjerice, kompetencije u odnosima s vršnjacima (Carson i sur., 1999; Branje, 2008), spremnost na školovanje i uspješnost u tome (Noller i Feeney, 2004), sociokognitivne čimbenike poput moralnoga rasuđivanja, samopoštovanja, samorazvoja i individualizacije (Arnett, 1999; Grotevant, 2001; McLean i sur., 2007), otpornosti (Koerner i Fitzpatrick, 1997; Jackson i sur., 1998), socijalnu prilagodbu i mentalno zdravlje (Houck i sur., 2007; Davidson i Cardemil, 2009; Park i Koo, 2009) i dr. Komunikacija između roditelja i djeteta temelj je kvalitete obiteljskih odnosa (Barnes i Olson, 1985), obiteljskoga funkcioniranja, kohezije i mogućnosti prilagodbe (Koerner i Fitzpatrick, 2002; Schrodt, 2005; Sillars i sur., 2014), zadovoljstva obitelji (Jackson i sur., 1998), izbjegavanja sukoba i rješavanja problema (Olson i sur., 1979; Koerner i Fitzpatrick, 1997).

Procjenjuje se kako 2,1 milijun djece ima roditelja koji se nalazi u jednoj od europskih penalnih ustanova (COPE, 2020). Odlazak roditelja u penalnu ustanovu donosi velik broj izazova prilagodbe novim životnim uvjetima osobama na izvršenju zatvorske kazne, posredno i njihovim obiteljima, osobito djeci. Prilagodba podrazumijeva nošenje s deprivacijama poput gubitka slobode i autonomije, lišavanja materijalnih dobara i usluga, nemogućnosti ostvarenja heteroseksualnih odnosa, deprivacije nezavisnosti te nesigurnost u održavanju odnosa (Sykes, 1958). Generalne deprivacije jednake su za sve, no postoje i specifične deprivacije zbog razlika ženske i muške društvene uloge. Najčešće specifične deprivacije za žene u penalnim ustanovama su deprivacija majčinstva, autonomije, individualnosti, ljudske pažnje i suosjećanja, uloge supruge

te deprivacija prijateljskih odnosa. Majke u penalnim ustanovama dosljedno i učestalo navode odvajanje od djece kao jedno od najstresnijih aspekata njihova iskustva izdržavanja kazne zatvora (Špadijer-Džinić i sur., 2009). Henriques je još 1982. godine (prema Loper, 2006) izvještavao o dosljednim rezultatima istraživanja tjeskobe majki uzrokovane odvajanjem od djece te osjećajem nemogućnosti ispunjenja roditeljske uloge.

S obzirom na navedene deprivacije, gubitak kontrole nad vlastitim životom i prisilnu razdvojenost od obitelji, mnogi roditelji u penalnim ustanovama doživljavaju dodatni psihološki stres, uz postojeće probleme mentalnoga zdravlja, koji su i do tri puta češći u ovoj populaciji. Roditelji male djece prijavljuju povećanu učestalost depresije i problema s mislima, poput halucinacija i samoozljeđujućih ponašanja (Berry i Eigenberg, 2003; Milavetz i sur., 2021). Stresori povezani s deprivacijom roditeljstva uključuju opću zabrinutost za djecu i njihovu budućnost, sukobe i probleme skrbnništva, brige u vezi s informacijama o njihovu kriminalnom ponašanju te brige oko gubitka identiteta kao roditelja (Houck i Loper, 2002; Arditti i Few, 2008). Ovi tipovi stresora povezani s roditeljstvom dovode do pojačanih simptoma depresije i anksioznosti, agresivnosti (Houck i Loper, 2002; Loper i sur., 2009). Rijetka te neadekvatna komunikacija i kontakti s djecom, ali i osjećaj prekida odnosa potiču simptome depresije, posebno kod majki (Arditti i Few, 2008). Dodatni specifični stresor jest niska samoprocjena roditeljske kompetencije i teža prilagodba na institucionalizaciju (Houck i Loper, 2002; Loper i sur., 2009; Borelli i sur., 2010; Skinner-Osei i Stepteau-Watson, 2018; Miller i Klockner, 2019).

Deprivacija roditeljske uloge nastala odlaskom u penalnu instituciju ima neposredan učinak na sve aspekte dječjih života (Murray i Farrington, 2008). Posljedice odlaska roditelja na izvršenje kazne zatvora široko su obuhvaćene brojnim istraživanjima kroz desetljeća, a ponajviše govore o stigmatizaciji djece od strane zajednice i posljedicama poput osjećaja odbačenosti od zajednice, šire obitelji, učitelja i vršnjaka (Murray, 2010; Robertson 2012; Saunders, 2018; Long i sur., 2019; Norman i Enebrink, 2023), probleme

mima u nastavku školovanja, školskomu uspjehu, ponašanju u školi (Cho 2011; Nichols i Loper, 2012; Turney, 2014; Brown 2020; Romstein, 2022), antisocijalnim ponašanjima i korištenju droga (Murray i Farrington, 2005; Murray i sur., 2012). Istraživanja govore i o ekonomskoj deprivaciji obitelji koja utječe na životni standard djece (Robertson, 2007; Aaron i Dallaire, 2010, prema Whalen i Loper, 2014), zdravstvenim problemima i narušenu mentalnom zdravlju djece uz pojavu anksioznosti, zbunjenosti, bijesa, depresije (Murray i Farrington, 2005; Shami i Kockhal, 2008; Turliuc i sur., 2012; Lee, Fang i Luo, 2013; Turney, 2014; Whalen i Loper, 2014; Norman, i Enebrink, 2023) te tuge i srama (Minskon, 2017, prema Beresford i sur., 2020).

PRAVA I RODITELJSKA PRAVA ZATVORENIKA I ZATVORENICA

Prava zatvorenika i zatvorenica osigurana su brojnim međunarodnim konvencijama i zakonskim propisima. Ključni univerzalni dokumenti koji jamče ova prava jesu *Povelja Ujedinjenih naroda* (1945) i *Opća deklaracija o ljudskim pravima* (1948). Kada je riječ o uvjetima izdržavanja kazne zatvora, važni dokumenti uključuju *Standardna minimalna pravila za postupanje sa zatvorenicima* (UN, 1957) te međunarodne konvencije poput *Međunarodnoga pakta o građanskim i političkim pravima* (UN, 1966) i *Europske konvencije o transferu osuđenih osoba* (UN, 1983). Prava zatvorenika također su osigurana propisima Europske unije, kao što su *Europska konvencija o ljudskim pravima* (Vijeće Europe, 1950), *Europska minimalna pravila za postupanje sa zatvorenicima iz 1973. godine* (VE, 1973), *Europska zatvorska pravila* (VE, 1987, 2006) te *Europska konvencija za sprečavanje mučenja i nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja* (VE, 1987).

Standardna minimalna pravila za postupanje sa zatvorenicima (UN, 1957) primjenjuju se na sve zatvorenike bez diskriminacije. Uključuju komunikaciju s obitelji te navode kako se od početka izdržavanja zatvorske kazne mora voditi računa o budućnosti zatvorenika, poticati na održavanje ili uspostavljanje odnosa koji će biti korisni za re-

habilitaciju i u najboljem interesu njih i njihovih obitelji te im osigurati pomoć u tome pogledu. Svaki zatvorenik ima pravo odmah obavijestiti obitelj o svome zatvaranju, premještanju u drugu ustanovu, ozbiljnoj bolesti ili ozljedi. Zatvorenicima mora biti dopušteno, uz nužan nadzor, redovito komunicirati sa svojim obiteljima prepiskom i korištenjem telekomunikacijskih, elektroničkih, digitalnih i drugih sredstava i primanjem posjeta. Stegovne ili ograničavajuće mjere ne smiju uključivati zabranu kontakta s obitelji. Sa svakim zatvorom trebaju surađivati socijalni radnici čiji je zadatak održati ili popraviti sve poželjne odnose s njihovim obiteljima. Odluka da se djetetu dopusti boravak s roditeljem u zatvoru mora se temeljiti na najboljim interesima djeteta te mora biti osigurano kvalificirano osoblje, posebne zdravstvene usluge za djecu te se s djecom koja borave u zatvoru s roditeljima ne smije se postupati kao sa zatvorenicima.

No, s porastom broja ženskih zatvorenika diljem svijeta donesene su jasnije smjernice kako bi se zaštitile žene od diskriminacije u uvjetima izvršenja kazne zatvora, s obzirom na njihove specifične potrebe i ranjivost. Opća skupština Ujedinjenih naroda *Rezolucijom 58/183* pod nazivom *Ljudska prava u upravljanju pravosuđem* (UN, 2003) pozvala je na veću pažnju prema pitanjima žena u zatvoru, uključujući i djecu žena koje su zatvorene, radi prepoznavanja ključnih problema i pronalaska rješenja. Prepoznajući potrebu za globalnim standardima koji se odnose na ženske zatvorenice i prekršiteljice, donesena su *Pravila za postupanje sa zatvorenicama i nezatvorske mjere za počiniteljice kaznenog djela – Bangkoška pravila* (UN, 2010). *Bangkoška pravila* (UN, 2010) ne zamjenjuju *Standardna minimalna pravila za postupanje sa zatvorenicima* (UN, 1957), nego ih nadopunjuju, dodajući nova područja usklađena s načelima iz različitih konvencija i deklaracija Ujedinjenih naroda, usmjerena na upravna tijela zatvora i institucije uključene u primjenu nekažnjavajućih sankcija i mjera u zajednici (UN, 2010).

Najvažnija pravila koja štite najbolji interes djece, čije su majke na izvršavanju kazne zatvora, navode kako ženama koje imaju odgovornost za bri-

gu o djeci treba omogućiti organiziranje skrbi za djecu, uključujući mogućnost razumne obustave izdržavanja kazne, uzimajući u obzir najbolji interes djece. Gdje je dopušteno da djeca ostanu sa svojim majkama u zatvoru, potrebno je uložiti posebne napore kako bi se osigurali prikladni programi za trudnice, dojilje i žene s djecom. Osoblju treba pružiti znanja o razvoju i zdravstvenoj zaštiti djece kako bi mogli primjereno reagirati u slučajevima potrebe i hitnih situacija. Trudnicama, bebama, djeci i dojiljama treba besplatno osigurati odgovarajuću i pravovremenu hranu, zdravo okruženje te redovite prilike za vježbanje. Ženama koje su zajedno s djecom u penalnoj ustanovi treba osigurati maksimalne mogućnosti za zajedničko provođenje vremena. Okruženje u kojemu se odgajaju djeca treba biti što je moguće sličnije prirodnomu okruženju. Nakon što se djeca odvoje od majki i smjeste u obitelji, kod rodbine ili u druge oblike alternativne skrbi, zatvorenice trebaju imati maksimalne mogućnosti i resurse za susrete s djecom, kada je to u najboljem interesu djece i kada nije ugrožena javna sigurnost. U slučaju postojanja relevantnih bilateralnih ili multilateralnih sporazuma treba razmotriti transfer stranih zatvorenica u njihove matične zemlje, posebno ako imaju djecu u tim zemljama. Potrebno je osigurati sredstva za razvijanje odgovarajućih alternativa za žene prekršiteljice, koje kombiniraju izvaninstitucijske mjere s intervencijama usmjerenima na najčešće probleme s kojima se žene susreću u kaznenome pravosuđu. To uključuje terapijske programe i savjetovanje za žrtve obiteljskoga nasilja i seksualnoga zlostavljanja, odgovarajuću terapiju za osobe s mentalnim poteškoćama te obrazovne i edukativne programe za unapređenje izgleda za zapošljavanje. Takvi programi trebaju uzeti u obzir potrebu za skrbi za djecu i pružati usluge koje su usmjerene na žene. Gdje je to moguće i primjereno, trebale bi se preferirati izvaninstitucijske mjere za trudnice i žene s djecom, dok se zatvorske kazne trebaju razmatrati samo u slučajevima ozbiljnih ili nasilnih prekršaja ili kada žena predstavlja opasnost, uzimajući u obzir najbolji interes djeteta ili djece i osiguravajući odgovarajuće mjere za skrb o takvoj djeci. Potrebno je uložiti napore u organizaciju i promociju istraživanja o broju djece koja su pogođena sudjelovanjem njihovih majki u kazne-

nome pravosuđu, posebno zatvorske sustavu, te utjecaju na djecu, kako bi se pridonijelo formuliranju politika i razvoju programa, uzimajući u obzir najbolji interes djece. Također, potrebno je redovito analizirati, procjenjivati i javno objavljivati trendove, probleme i čimbenike povezane s ponašanjem ženskih prekršiteljica, kao i učinkovitost odgovora na potrebe socijalne reintegracije žena prekršiteljica za dobrobit njihove djece, kako bi se smanjila stigmatizacija i negativni utjecaj suočavanja s kaznenim pravosuđem (UN, 2010).

Neka od *Bangkoških pravila* bave se pitanjima primjenjivim na muške i ženske zatvorenike, uključujući one koji se odnose na roditeljske odgovornosti, iako su pravila uglavnom usmjerena na potrebe žena i njihove djece. No, kako je fokus usmjeren na dobrobit djece, potrebno je naglasiti ključnu ulogu obaju roditelja u životima djece. Stoga *Bangkoška pravila* (UN, 2010), s obzirom na roditeljstvo, jednako vrijede i za muške zatvorenike i prekršitelje koji su očevi.

PRAVA DJECE ČIJI SU RODITELJI U PENALNIM USTANOVAMA

Djeca roditelja na izvršavanju kazne zatvora u penalnim institucijama, u zemljama članicama Europske unije, zakonski imaju jednaka prava kao i djeca čiji su roditelji na slobodi. No, s obzirom na specifičnost situacije zbog koje će imati značajno manje komunikacije s roditeljem, imaju i dodatna prava koja im trebaju omogućiti komunikaciju radi kontinuirana održavanja odnosa s roditeljem. Članak 3. *Konvencije o pravima djeteta* (2001) definira prava djece u slučajevima kada su djeca dio pravnih postupaka, a naglašava najbolji interes djeteta kao primarni kriterij postupanja u svim akcijama koje se odnose na djecu, neovisno o tome poduzimaju li ih ustanove socijalne skrbi, sudovi, državna uprava ili zakonodavna tijela. Članak 3. govori kako je bitno djelovati u smjeru održavanja dobrobiti djeteta svakim potezom koji se poduzima tijekom postupaka. Preporuke Vijeća Europe (2018) o djeci roditelja zatvorenika naglašavaju kako u svim pitanjima koja se odnose na djecu, prava djece te najbolje interese djeteta trebaju imati

prednost. Djeca roditelja zatvorenika nisu počinila nikakav zločin i ne smije se s njima postupati kao da su u sukobu sa zakonom zbog postupaka ili navodnih postupaka njihovih roditelja. Vijeće Europe (2018) u svojim preporukama navodi i pravo na uvažavanje djetetova mišljenja te pravo na održavanje osobnih odnosa te redovit izravni i kontinuirani kontakt s roditeljima. Djetetu i roditelju, ali i ostatku obitelji potrebna je podrška prije, za vrijeme i nakon boravka roditelja u penalnoj ustanovi. Sve intervencije usmjerene prema djetetu i njegovu roditelju trebaju biti takve da ne stvaraju nikakvu stigmatu niti diskriminaciju spram djece. Djeci treba omogućiti posjet roditelja najviše tjedan dana nakon smještaja u penalnu ustanovu te omogućiti redovitu i učestalu komunikaciju i posjete nakon toga. Posjete prilagođene djetetu trebaju biti odobrene u načelu jednom tjedno, uz dopuštanje primjerenih kraćih i češćih posjeta za vrlo malu djecu. Sve sigurnosne provjere djece trebaju se provoditi na način primjeren djetetu, koji poštuje dostojanstvo djece i njihovo pravo na privatnost. Posebnu pozornost treba usmjeriti na to da se dijete pri posjeti osjeća ugodno, kako bi se umanjile posljedice odvojenosti od roditelja i olakšalo održavanje odnosa roditelj – dijete. Za prevladavanje predrasuda i diskriminacije koje nastaju uslijed zatvorske kazne roditelja nužno je podizati svijest i potrebno je djelovati s ciljem socijalne integracije marginaliziranih osoba (Vijeće Europe, 2018).

Resursi i mogućnosti pomoći djeci čiji je roditelj na izdržavanju kazne zatvora ograničeni su. Iako se činjenica da je roditelj u zatvoru ne može mijenjati, na neke neizravne posljedice može se izvršiti utjecaj. Potrebno je osigurati najbolju i najzdraviju moguću podlogu kako bi se umanjile negativne posljedice nudeći psihološku pomoć djetetu te nastojati uključiti te educirati djetetovu, ali i širu okolinu (Profaca, 2021).

O modalitetima komunikacije djece i roditelja u penalnim ustanovama Vijeće Europe (2018) predlaže stvaranje mogućnosti posjeta u blizini penalne ustanove, izvan ograđenoga prostora, kako bi se poticala komunikacija u što je moguće prirodnijem okružju te omogućio razvoj odnosa dijete – roditelj. Za vrijeme posjeta osoblje koje je u in-

terakciji s djecom treba biti educirano o utjecaju zatvorskoga ambijenta na djecu, specifičnim problemima na koje nailaze djeca i njihovi roditelji pri susretu, a osobito o tome kako poštivati univerzalne i specifične potrebe i prava djece. Jedan od zadataka osoblja pri posjeti djeteta penalnoj ustanovi mora biti stvaranje okružja u kojemu dijete osjeća da će sve biti u redu te da nije u nevolji. Također, Vijeće Europe (2018) predlaže organizaciju posjeta tako da posjete ne ometaju ostale segmente djetetova života kao što je pohađanje škole. Ako posjete ometaju svakodnevne djetetove obveze, roditeljima se trebaju omogućiti rjeđe, ali duže posjete djece kako bi se odnos mogao kvalitetno održavati i razvijati. Takav pristup umanjit će šok i traumatu izazvanu odlaskom roditelja. Osim posjeta djeteta, kada god je to moguće, roditelju bi se trebao dopustiti privremeni izlaz u svrhu održavanja odnosa s djetetom u prirodnome okružju, na ona razdoblja i dane za koje je djetetu bitno prisustvo roditelja (rođendani, prvi dani škole, važne obljetnice).

MOGUĆNOSTI I IZAZOVI OSTVARENJA PRAVA DJECE I RODITELJA NA KOMUNIKACIJU

Iako zakonski postoje prava na komunikaciju djece i roditelja, što uključuje telefonske pozive, pisma, videopozive te posjete uživo, ona se ne ostvaruju niti odvijaju uvijek u odgovarajućem okružju i na način koji omogućuje kvalitetnu kontinuiranu komunikaciju te održavanje odnosa između roditelja i djece. Neke od češćih prepreka jesu financijska nemogućnost dolaska djeteta, geografska udaljenost, bolesti i teškoće djece ili skrbnika. Razlog može biti i manjak želje za posjetom od strane djeteta ili roditelja. Izazovi u ostvarenju prava djece i roditelja na kvalitetnu komunikaciju tijekom posjeta jesu zastrašujuća arhitektura i ambijent penalne ustanove te sigurnosne provjere. Stroga ograničenja onoga što je dopušteno osobito utječe na malu djecu, kao i suviše formalan pristup osoblja. Negativan utjecaj ima i nedostatak privatnosti pri susretu. Stvaranjem okružja u koje djeca ne žele, ne mogu doći ili se loše osjećaju ograničava te narušava komunikaciju i odnos s dugotrajnim posljedica-

ma. Djeca imaju pravo na adekvatnu, kontinuiranu i podržanu komunikaciju sa svojim roditeljima, stoga je važno kontinuirano unapređivati uvjete i uklanjati prepreke (Robertson, 2007).

Potrebno je osigurati pristupačnost djeci s invaliditetom, uključujući i one s nevidljivim invaliditetima poput lošega sluha, kao i djeci koja posjećuju ili su u pratnji osoba s invaliditetom u skladu s *Konvencijom o pravima osoba s invaliditetom* (2010). Djeci čiji su roditelji u pritvoru prije suđenja trebaju biti dopuštene produljene posjete, osim ako takav kontakt ne ometa tijek pravosudnoga postupka ili nije u najboljem interesu djeteta. Videoposjete trebaju se smatrati dodatnim oblikom kontakta, a ne zamjenom za osobne posjete (Robertson, 2011).

Murray i Farrington (2006) definiraju područja na kojima su potrebne intervencije kako bi se smanjile negativne posljedice za djecu: a) davanje djetetu pravovremenih, dobi primjerenih i istinitih informacija o roditeljevu odlasku na izvršenje kazne zatvora, b) kvalitetna i stabilna skrb za vrijeme roditeljeva boravka u penalnoj instituciji, c) održavanje komunikacije i odnosa roditelj – dijete kroz poticanje i omogućavanje redovitih posjeta, telefonskih razgovora, pisama i drugih mogućih načina komunikacije, d) dostupnost savjetovanja i terapijskih intervencija za nošenje s psihološkim posljedicama odvajanja od roditelja.

Vijeće Europe (2018) predlaže smjernice za unapređenje prakse kroz osnivanje i djelovanje multidisciplinarnih i stručnih skupina sastavljenih od stručnjaka iz različitih ustanova i nevladinih organizacija, a koje će uključivati i djecu. Zatim, analizu dosadašnjih praksi radi dobivanja jasnije predodžbe o tome kako djeca doživljavaju boravak roditelja u penalnoj ustanovi, novih spoznaja o izazovima u ostvarenju komunikacije i održavanja odnosa radi unapređenja trenutačne politike i prakse. Ističe se važnost istraživanja radi razvoja programa i mjera te promicanje najbolje prakse, kao i znanstvena procjena njezine učinkovitosti.

ZAKLJUČANA RAZMATRANJA

Primjeri dobrih praksi u penalnim ustanovama država EU-a osiguravaju značajno više od uklanjanja najčešćih prepreka za ostvarenje prava na kontinuiranu komunikaciju i susrete u odgovarajućim uvjetima prilagođenim djeci. Takve suvremene prakse usmjerene su prema programima za unapređenje kvalitete komunikacije i razvoj odnosa (Costel i sur., 2021; Siserman i sur. 2021; Norman i Erenbrink, 2023), uspostavljenje bliskosti, razvoj roditeljskih vještina i pozitivnih stavova o roditeljstvu (Menting i sur., 2014; Startek i Wec, 2018; Costel i sur, 2021), pripreme na roditeljstvo po izlasku iz penalne ustanove (Menting i sur., 2014; Siserman i sur. 2021; Venema i sur., 2024), ali i utjecaju na stavove roditelja prema kriminalnim aktivnostima, alate za regulacije emocija, interes za druge programe i programe liječenja i dr. (Siserman i sur. 2021). Evaluacije programa za roditelje u penalnim ustanovama ilustriraju potencijal ovih programa, informativne su za unapređenje stručnih postupaka radi ublažavanja mnogobrojnih neželjenih negativnih utjecaja izvršenja kazne zatvora. Na temelju spoznaja dobivenih evaluacijama kreiraju se preporuke za daljnju praksu, ali i prijedlozi za potrebna istraživanja. Primarni je izazov osigurati intervencije temeljene na dokazima te kontinuiranu evaluaciju kako bi se prvenstveno poštivala prava djece i roditelja u penalnim ustanovama, ali i odgovarajuće odgovorilo na njihove specifične potrebe. Važne su i potrebne analize praćenja roditelja i djece nakon izlaska roditelja iz penalne ustanove, iako je to vrlo izazovno provesti. Uz sve izazove i ograničenja ostvarivanja prava i provođenja programa podrške roditelj – dijete u uvjetima penalnih ustanova te njihove evaluacije učinkovitosti, osobito je važno voditi računa o tome da programi budu raznovrsni, široko dostupni te da su i djeca i roditelji suradnici u njihovu kreiranju, modeliranju, provođenju i evaluaciji učinkovitosti.

LITERATURA

- Arditti, J., Few, A. (2008) Maternal distress and women's reentry into family and community life, *Family Process*, 47(3), 303–321.
- Arnett, J. J. (1999) Adolescent storm and stress, reconsidered, *American Psychologist*, 54, 317– 326.
- Barnes, H. L., Olson, D. H. (1985) Parent–adolescent communication and the circumplex model, *Child Development*, 56(2), 438–447.
- Beresford, S., Earle, J., Loucks, N., Pinkman, A. (2020) „What About Me?“ The Impact on Children when Mothers Are Involved in the Criminal Justice System. In: *Mothering from the Inside* (pp. 67–83).
- Berry, P. E., Eigenberg, H. M. (2003) Role strain and incarcerated mothers: Understanding the process of mothering, *Women & Criminal Justice*, 15(1), 101–119.
- Borelli, J. L., Goshin, L., Joestl, S., Clark, J., Byrne, M. W. (2010) Attachment organization in a sample of incarcerated mothers: Distribution of classifications and associations with substance abuse history, depressive symptoms, perceptions of parenting competency and social support, *Attachment & Human Development*, 12(4), 355–374.
- Branje, S. J. T. (2008) Conflict management in mother–daughter interactions in early adolescence, *Behaviour*, 145, 1627–1651.
- Brown, E. C. (2020) School counselor conceptualizations of the needs of children of incarcerated parents, *Children and Youth Services Review*, 112, 104936.
- Carson, D. K., Chowdhury, A., Perry, C. K., Pati, C. (1999) Family characteristics and adolescent competence in India: Investigation of youth in southern Orissa, *Journal of Youth and Adolescence*, 28(2), 211–233.
- Children of Prisoners Europe (COPE), <https://childrenofprisoners.eu/>.
- Cho, R. M. (2011) Understanding the mechanism behind maternal imprisonment and adolescent school dropout, *Family Relations*, 60(3), 272–289.
- Council of Europe (1950) *European Convention on Human Rights*, https://www.echr.coe.int/Documents/Convention_ENG.pdf.
- Council of Europe (1973) *European Minimum Rules for the Treatment of Prisoners*, <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/065>.
- Council of Europe (1983) *Convention on the Transfer of Sentenced Persons*. Strasbourg, 21. III. 1983. Retrieved from <https://rm.coe.int/1680079529>.
- Council of Europe (1987) *European Convention for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment*, <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/126>.
- Council of Europe (1987) *European Prison Rules, 1987*, <https://www.coe.int/en/web/penal-reform/european-prison-rules>.
- Council of Europe (2006) *European Prison Rules, 2006*, <https://www.coe.int/en/web/penal-reform/european-prison-rules>.
- Davidson, T. M., Cardemil, E. V. (2009) Parent–child communication and parental involvement in Latino adolescents. *Journal of Early Adolescence*, 29(1), 123–144.
- Estlein, R. (2021) Parenting as a communication process: Integrating interpersonal communication theory and parenting styles conceptualization, *Journal of Family Theory & Review*, 13(1), 21–33.
- Grotevant, H. D. (2001) Developing new insights from a process approach to adolescent development. *Human Development*, 44, 55–58.
- Houck, C. D., Rodrigue, J. R., Lobato, D. (2007) Parent–adolescent communication and psychological symptoms among adolescents with chronically ill parents, *Journal of Pediatric Psychology*, 32(5), 596–604.
- Houck, K. D., Loper, A. B. (2002). The relationship of parenting stress to adjustment among mothers in prison. *American Journal of Orthopsychiatry*, 72(4), 548–558.
- https://treaties.un.org/doc/Treaties/1990/09/19900902%2003-14%20AM/Ch_IV_11p.pdf.
- Jackson, S., Bijstra, J., Oostra, L., Bosma, H. (1998) Adolescents' perceptions of communication with parents relative to specific aspects of relationships with parents and personal development, *Journal of Adolescence*, 21(3), 305–322.

- Koerner, A. F., Fitzpatrick, M. A. (1997) Family type and conflict: The impact of conversation orientation and conformity orientation on conflict in the family. *Communication Studies*, 48, 59–75.
- Koerner, A. F., Fitzpatrick, M. A. (2002) Toward a theory of family communication. *Communication Theory*, 12(2), 70–91.
- Konvencija o pravima djeteta (2001) Zagreb: Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži, Alinea.
- Lee, R. D., Fang, X., Luo, F. (2013) The impact of parental incarceration on the physical and mental health of young adults, *Pediatrics*, 131(4).
- Liu, Y. L. (2003) Parent-child interaction and children's depression: The relationships between parent-child interaction and children's depressive symptoms in Taiwan, *Journal of Adolescence*, 26, 447–457.
- Long, T., Lockwood, K., Raikes, B., Sharratt, K., Loucks, N., Nugent, B. (2019) *Constructive connections: Building resilience in families affected by the criminal justice system*. Families Outside. Manchester: University of Salford, University of Huddersfield.
- Loper, A. B. (2006) How do mothers in prison differ from non-mothers?, *Journal of Child and Family Studies*, 15(1), 82–95.
- Loper, A. B., Carlson, L. W., Levitt, L., Scheffel, K. (2009) Parenting stress, alliance, child contact, and adjustment of imprisoned mothers and fathers, *Journal of Offender Rehabilitation*, 48(6), 483–503.
- McLean, K. C., Pasupathi, M., Pals, J. L. (2007) Selves creating stories creating selves: A process model of self-development, *Personality and Social Psychology Review*, 11, 262–278.
- Menting, T. A. A., Orbio de Castro, B., Leonick, D. N. V. W., Matthys, W. (2014) A trial of parent training for mothers being released from incarceration and their children, *Journal of Clinical Child and Adolescent Psychology*, 43, 381–396.
- Milavetz, Z., Pritzl, K., Muentner, L., Poehlmann-Tynan, J. (2021) Unmet mental health needs of jailed parents with young children, *Family Relations*, 70(1), 130–145.
- Miller, S., Klockner, K. (2019) Attachment styles and attachment-based change in offenders in a prison therapeutic community, *Journal of Forensic Psychology Research and Practice*, 19(3), 260–277.
- Murray, J., Farrington, D. P. (2005) Parental imprisonment: Effects on boys' antisocial behaviour and delinquency through the life course. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 46, 1269–1278.
- Murray, J., Farrington, D. P. (2006) Evidence-based programs for children of prisoners. *Criminology & Public Policy*, 5, 721.
- Murray, J., Farrington, D. P. (2008) The effects of parental imprisonment on children, *Crime and Justice*, 37(1), 133–206.
- Murray, J., Farrington, D. P., Sekol, I. (2012) Children's antisocial behavior, mental health, drug use, and educational performance after parental incarceration: a systematic review and meta-analysis, *Psychological Bulletin*, 138(2), 175.
- Nichols, E. B., Loper, A. B. (2012) Incarceration in the household: Academic outcomes of adolescents with an incarcerated household member, *Journal of youth and adolescence*, 41(11), 1455–1471.
- Noller, P., Feeney, J. A. (2004) Studying family communication: Multiple methods and multiple sources. In A. L. Vangelisti (Ed.), *Handbook of family communication* (pp. 35–54). Lawrence Erlbaum Associates.
- Norman Å, Enebrink P. (2023) Effects of a parental support intervention for parents in prison on child-parent relationship and criminal attitude – The For Our Children's Sake pragmatic controlled study. *PLoS One*. doi: 10.1371/journal.pone.0283177.
- Novero, C. M., Booker Loper, A., Warren, J. I. (2011) Second-generation prisoners: Adjustment patterns for inmates with a history of parental incarceration, *Criminal Justice and Behavior*, 38(7), 761–778.
- Ochoa, G. M., Lopez, E. E., Emler, N. P. (2007) Adjustment problems in the family and school contexts, attitude towards authority, and violent behavior at school in adolescence, *Adolescence*, 42(168), 779–794.
- Olson, D. H., Sprenkle, D. H., Russell, C. S. (1979) Circumplex model of marital and family systems I: Cohesion and adaptability dimensions, family types and clinical applications, *Family Process*, 18(1), 3–28.
- Park, H. S., Koo, H. Y. (2009) The buffering effect of parent-child communication in the relationship between stress and suicidal ideation for Korean adolescents, *Journal of Korean Academy of Psychiatric and Mental Health Nursing*, 18(1), 87–94.

- Profaca, B. (2021) Psihološka podrška djetetu čiji je roditelj u zatvoru. U: M. Gabelica Šupljika i M. Flego (ur.), *S obje strane rešetke: Što dugujemo djeci čiji su roditelji u zatvoru?* (str. 25- 30). Zagreb: Pravobranitelj za djecu.
- Robertson, O. (2007) *The impact of parental imprisonment on children*. Geneva: Quaker United Nations Office.
- Robertson, O. (2012) *Collateral Convicts: Children of incarcerated parents. Recommendations and good practice from the UN Committee on the Rights of the Child Day of General Discussion*. Human Rights & Refugees Publications. Geneva: The Quaker United Nations Office.
- Romstein, K. (2022) Osobitosti stavova pedagoških profesionalaca prema djeci (bivših) zatvorenika, *Metodički ogleđi*, 29(1), 47–66.
- Saunders, V. (2018) What does your dad do for a living? Children of prisoners and their experiences of stigma, *Children and Youth Services Review*, 90, 21–27.
- Schrodt, P. (2005) Family communication schemata and the circumplex model of family functioning, *Western Journal of Communication*, 69(3), 269–290.
- Shami, M., Kochal, R. (2008) Motherhood starts in prison: The experience of motherhood among women in prison, *Family Process*, 47(3), 323–340.
- Sillars, A., Holman, A. J., Richards, A., Jacobs, K. A., Koerner, A., Reynolds-Dyk, A. (2014) Conversation and conformity orientations as predictors of observed conflict tactics in parent-adolescent discussions, *Journal of Family Communication*, 14(4), 305–322.
- Siserman, C., Müller-Fabian, A., Delcea, C. (2021) The strengthening of the mother-child relationship through group work conducted in prisons. *Rom J Leg Med*, 29, 218-226.
- Skinner-Osei, P., Stepteau-Watson, D. (2018) A qualitative analysis of African American fathers' struggle with reentry, recidivism, and reunification after participation in re-entry programs, *Journal of Human Behavior in the Social Environment*, 28(2), 240–255.
- Stamp, G. H. (2004) Theories of family relationships and a family relationships theoretical model. In A. L. Vangelisti (Ed.), *Handbook of family communication* (pp. 31–48). Lawrence Erlbaum Associates.
- Startek, E., Węc, K. (2018) Learning a parental role during the process of rehabilitation and family integration, within prison settings, *Society. Integration. Education Proceedings of the International Scientific Conference*, Volume III, May 25th-26th, 2018, 423-431.
- Sykes, G. (1958) *The Society of Captives: A Study of Maximum Security Prisons*. Princeton University Press, Princeton.
- Špadijer-Džinić, J., Pavićević, O., Simeunović-Patić, B. (2009) Žena u zatvoru – Deprivacije zatvorenčkog života, *Sociologija/Sociology: Journal of Sociology, Social Psychology & Social Anthropology*, 51(3).
- Turliuc, M., Gavriluta, C., Parteni, C. (2012) Behind the bars: Psychological effects of prison experience, *Revista de Asistenta Sociala*, 3, 55–66.
- Turney, K. (2014) Stress proliferation across generations? Examining the relationship between parental incarceration and childhood health, *Journal of health and social behavior*, 55(3), 302- 319.
- United Nations General Assembly (2003) *Resolution 58/183: Human Rights in the Administration of Justice*, [https://digitallibrary.un.org/record/509363/files/A_RES_58_183- EN.pdf?ln=en](https://digitallibrary.un.org/record/509363/files/A_RES_58_183-EN.pdf?ln=en).
- United Nations (1945) *Charter of the United Nations*, <https://www.un.org/en/charter-united-nations/>.
- United Nations (1948) *Universal Declaration of Human Rights*, <https://www.un.org/en/universal-declaration-human-rights/>.
- United Nations (1957) *Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners*, https://www.unodc.org/pdf/criminal_justice/UN_Standard_Minimum_Rules_for_the_Treatment_of_Prisoners.pdf.
- United Nations (1966) *International Covenant on Civil and Political Rights*, <https://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/ccpr.aspx>.
- United Nations (1989) *Convention on the Rights of the Child*. Treaty Series, 1577, 3.
- United Nations (2006) *Convention on the Rights of Persons with Disabilities*, <https://social.desa.un.org/issues/disability/crpd/convention-on-the-rights-of-persons-with-disabilities-crpd>.
- United Nations (2003) *Human rights in the administration of justice: A manual on human rights for judges, prosecutors, and lawyers*, <https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Publications/training9add1.pdf>.

- United Nations (2010) *United Nations Rules for the Treatment of Women Prisoners and Non- custodial Measures for Women Offenders - Bangkok Rules*, https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/Bangkok_Rules_ENG_22032015.pdf.
- Venema, S. D., Glasbergen, P., Haan, M., Blaauw, E., Veenstra, R. (2024) Experiences of fatherhood in prison: A thematic analysis of differences between fathers in a family approach programme and a comparison group, *European Journal of Criminology*, 0(0).
- Whalen, M. L., Loper, A. B. (2014) Teenage pregnancy in adolescents with an incarcerated household member, *Western journal of nursing research*, 36(3), 346-361.

THE RIGHTS AND OPPORTUNITIES FOR COMMUNICATION BETWEEN CHILDREN AND PARENTS IN PENAL INSTITUTIONS

ABSTRACT

Communication between parents and children is crucial to the functioning of the family and begins even before the child is born in order to create a basis for lasting mutual influence. The quality of this communication has a major impact on the various psychosocial outcomes for parents and children. The imprisonment of a parent poses a number of challenges in adapting to the new life circumstances, not only for those convicted, but also for their families, especially their children. This paper provides an overview of international documents governing the right of imprisoned parents to communicate with their children and the right of children to assistance in communicating and maintaining and improving relationships with their parents, where this is in the child's best interests. The paper provides a detailed account of the modalities governing the right of parents and children to communicate and the challenges in realizing these rights in the penal institutions of the EU Member States. It highlights needs and suggestions for improving communication and relationships and concludes with a summary of the areas in which parental support programs are currently implemented in prisons and guidelines for their improvement.

Keywords: parents, prisons, children's rights, communication.